పాఠం 24

రాజులు – కట్టడాలు

చిత్రం.24.1 లో కుతుబ్‌మినార్‌లోని మొదటి అంతస్తులోని వసారాను చూడండి. కుతుబుద్దీన్ ఐబక్ దీన్ని సుమారు క్రీ.శ. 1199 సంవత్సరంలో కట్టించాడు. ఈ వసారా కింద క్షేత్రగణిత నమూనాలో చెక్కిన ధనురాకారపు కమానులను గమనించండి. ఈ వసారా కింద ఉన్న రెండు వరసల్లో శాసనాలను చూశారా? ఇవి అరబ్బీ భాషలో ఉన్నాయి. ఈ పైభాగం కోణాకారంలో వంగి ఉన్నది. శాసనాన్ని ఇలాంటి చోట్ల ఉంచాలంటే ఖచ్చితమైన పనితనం అవసరం. ఎంతో నైపుణ్యం కలిగిన శిల్పులు మాత్రమే ఈ నిర్మాణం చేయగలరు. 800 సంవత్సరాల క్రితం కొన్ని కట్టడాలు మాత్రమే రాళ్ళతోను, ఇటుకలతోను నిర్మించారని గుర్తుంచుకోండి. 13వ శతాబ్దంనాటి సందర్శకులపై కుతుబ్‌మినార్ వంటి కట్టడాలు ఎలాంటి ప్రభావాన్ని చూపిఉంటాయి?

క్రీ.శ. 8 నుండి 18వ శతాబ్దం మధ్యలో రాజులు, వారి అధికారులు రెండు రకాల కట్టడాలను నిర్మించారు: 1) కోటలు, రాజభవంతులు, సమాధులు: ఇవి రక్షణనిచ్చేవిగా, సురక్షితమైనవిగా, సేద తీరడానికి వైభవం కలిగిన ప్రదేశాలుగా నిర్మించినవి. ఈ ప్రపంచంలో వీటి తరవాతే ఏవైనా. 2) ప్రజలకు ఉపయోగపడే కట్టడాలు: అవి దేవాలయాలు, మసీదులు, చెరువులు, బావులు, వాహనశాలలు, బజార్లు. ప్రజల సౌకర్యం కోసం ఇలాంటి కట్టడాలను కట్టించడంవల్ల, వాటిని ఉపయోగించడంవల్ల రాజులకు గొప్ప పేరు ప్రతిష్ఠలు వస్తాయని నమ్మేవారు. రాజులతో పాటు వ్యాపారస్థులు, ఇతరులు కూడా ఇలాంటి నిర్మాణపు పనులను చేపట్టేవారు. వీటిలో దేవాలయాలు, మసీదులు, చెరువులు, బావులు, బిడారాలు, బజార్లు ముఖ్యమైనవి. ఈ నిర్మాణాలద్వారా రాజులు ప్రజల మన్ననలను పొందేవారు. గొప్ప శిల్ప నైపుణ్యం కలిగిన భవంతులు, వర్తకుల హవేలీలు క్రీ.శ.18వ శతాబ్దంనాటివి మాత్రమే నేటికీ మనుగడలో ఉన్నాయి.

చిత్రం–24.1 : కుతుబ్ మినార్ ఐదు అంతస్తుల కట్టడం. మీరు చూస్తున్న రెండు వరసల శాసనాలు మొదటి వసారా కింద ఉన్నాయి. దీని మొదటి అంతస్తును కుత్బుద్దీన్ ఐబక్, మిగతాదాన్ని ఇల్‌టుట్‌మిష్ క్రీ.శ.1229లో నిర్మించారు. కాలగమనంలో ఇది పిడుగులు, భూకంపాల తాకిడికి గురికాగా తరువాత రాజులు మరమ్మతులు చేయించారు.

చిత్రం-24.2ఎ ఢిల్లీలోని ఖువ్వత్-అల్-ఇస్లామ్ మసీదు

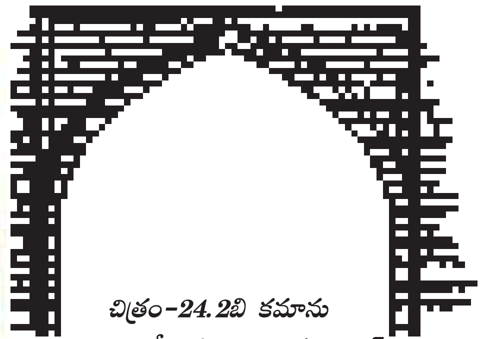

చిత్రం-24.2బి కమాను నిర్మాణంలో ఉపయోగించిన కార్బెల్డ్ సాంకేతిక పరిజ్ఞానం

నిర్మాణాలు - నిర్మాణ నైపుణ్యాలు :

పురాతన కట్టడాలు ఆనాటి నిర్మాణాలలో ఉపయోగించిన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని తెలుపుతాయి. ఉదా: పై కప్పును పరిశీలించండి. రాతితో గాని, కొయ్యతో గాని చేసిన దూలాలను నాలుగు గోడలమీద అమర్చి పైకప్పు వేయవచ్చు. అయితే విశాలమైన ఉన్నత నిర్మాణాలను వేయాలంటే మాత్రం కష్టమైనపని అవుతుంది. దీనికి అధునాతనమైన నైపుణ్యం అవసరం.

క్రీ.శ. 7-10 శతాబ్దాల మధ్యకాలంలో భవంతులలో అనేక గదులు, తలుపులు, కిటికీలు అదనంగా అమర్చడం ప్రారంభించారు. రెండు నిలువు స్తంభాలపైన అడ్డంగా దూలాలను ఉంచి పై కప్పు, ద్వారాలు, కిటికీలను అమర్చేవారు. ఇలాంటి కట్టడాన్ని 'ట్రాబీట్' లేదా 'కార్‌బెల్డ్' అని పిలిచేవారు. క్రీ.శ. 8-13 శతాబ్దాల మధ్య కాలంలో ట్రాబీట్ విధానాన్ని దేవాలయాలు, మసీదులు, సమాధులు, భవంతులకు, వాటికి అనుబంధంగా ఉన్న దిగుడు బావుల నిర్మాణానికి కూడా ఉపయోగించారు.

- మీకు దగ్గరలో ఉన్న పురాతన దేవాలయాలను, మసీదులను సందర్శించి ట్రాబీట్ కట్టడం విధానం ఉందేమో పరిశీలించండి.

- ఇలాంటి పద్ధతిలో పై కప్పును నిర్మించేటప్పుడు స్తంభాలు ఒకదానికొకటి దగ్గరగానే ఉంటాయి. మరి విశాలమైన వెడల్పు గదులను నిర్మించడం కుదరదు కదా. ఎందుకనో మీరు చెప్పగలరా?

11వ శతాబ్దం ఆరంభంలో దేవాలయాల నిర్మాణం :

కందరియ మహాదేవ శివాలయాన్ని క్రీ.శ. 999లో ఛందేల రాజైన ధంగదేవుడు నిర్మించాడు. చిత్రం 24.3 (బి) దేవాలయ నిర్మాణ ప్రణాళికను తెలుపుతుంది. అందంగా అలంకరించబడిన తోరణ ప్రవేశద్వారం తరవాత విశాలమైన మహామండపం ఉంది. దీన్నే నాట్య మండపం అంటారు. దీని వెనక ఉన్న గర్భగృహంలో దేవుని విగ్రహం

చిత్రం-24.3ఎ. కందరీయ మహాదేవ శివాలయం

© SCERT not to be republished

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచిత పంపిణీ

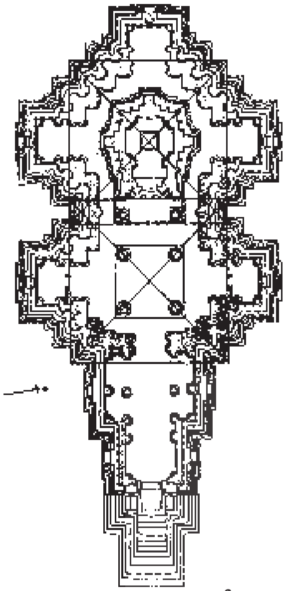

ప్రతిష్ఠించి ఉంటుంది. ఈ గర్భగృహంలో రాజులు వారి కుటుంబ సభ్యులు, బంధువులు, పూజారులు మాత్రమే ప్రవేశించి పూజలు చేసేవారు. ఖజురహో రాజప్రసాద సముదాయంలో కేవలం రాజులకు మాత్రమే ప్రత్యేకించి దేవాలయాలు ఉండేవి. సామాన్యులకు ఇందులో ప్రవేశం లేదు.

చిత్రం-24.3బి. కందరీయ మహాదేవ శివాలయం గ్రౌండ్ ప్లాన్

ఈ దేవాలయాలు విస్తృతంగా మలచిన శిల్పాలతో అలంకరించబడి ఉన్నవి.

తంజావూరులోని రాజరాజేశ్వర దేవాలయం ఆ కాలంలోని దేవాలయాన్నిటిలోనూ ఎత్తైన శిఖరం కలిగినది. నాడు ఇలాంటి నిర్మాణాలు చేపట్టడం అంత తేలిక కాదు. ఎందుకంటే ఆ రోజుల్లో అంత పెద్ద బరువులనెత్తే యంత్రాలు లేవు, 90 టన్నుల రాతిని శిఖరంపైకి చేర్చడం మనుషులవల్ల కాదు. అందువల్ల శిల్పులు శిఖరంపైకి వాలుగా ఉన్న మార్గాన్ని నిర్మించి, రెండు చక్రాల బండిని చేసి దానికి ఈ రాతిని పెట్టి దొర్లించుకుంటూ శిఖర పైభాగానికి చేర్చారు. ఈ మార్గం దేవాలయ శిఖరానికి 4 కి.మీ. దూరం నుండి మొదలైంది. నిటారుగా ఉంటే దొర్లించడం కష్టం కాబట్టి బాగా వాలుగా ఉండేందుకు ఇలా చేశారు. దేవాలయ నిర్మాణం పూర్తయిన తరవాత ఈ మార్గాన్ని తొలగించారు.

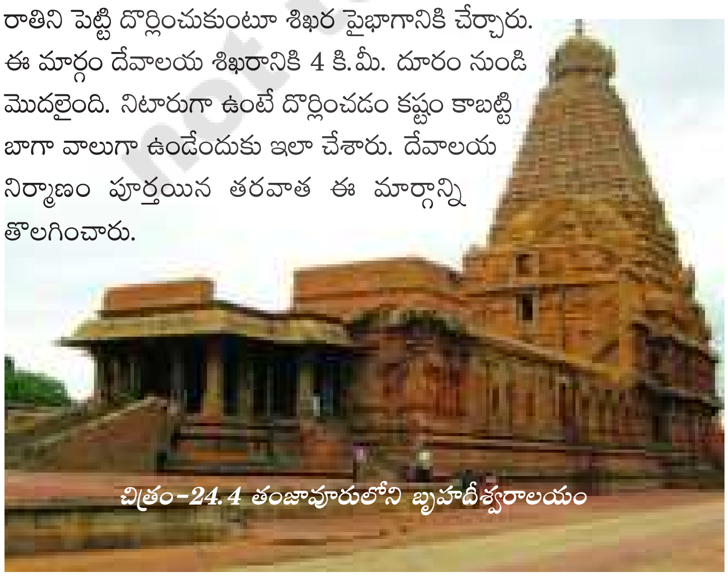

చిత్రం-24.4 తంజావూరులోని బృహదీశ్వరాలయం

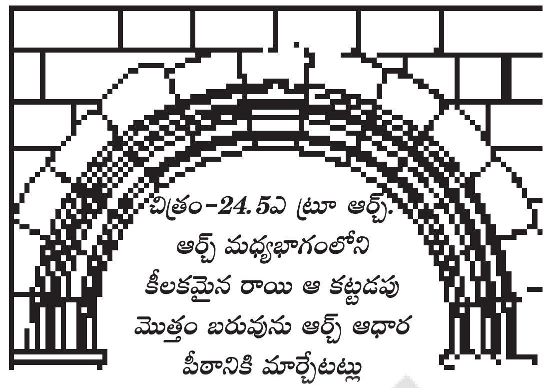

చిత్రం-24.5ఎ ట్రూ ఆర్చ్. ఆర్చ్ మధ్యభాగంలోని కీలకమైన రాయి ఆ కట్టడపు మొత్తం బరువును ఆర్చ్ ఆధార పీఠానికి మార్చేటట్లు అమర్చిఉంది.

చిత్రం-24.5బి "ట్రూ ఆర్చ్" (14వ శతాబ్దం) అలాయ్-దర్వాజ ఖువ్వత్-అల్-ఇస్లామ్ మసీదు, ఢిల్లీ

నూతన నిర్మాణ విధానము :

రెండు సాంకేతికపరమైన అందమైన శైలులను మనం 12వ శతాబ్దంలో గమనించవచ్చు.

1) తలుపులమీదా, కిటికీలమీదా ఉంచిన మొత్తం నిర్మాణపు బరువును ఒక్కొక్కప్పుడు కమానులమీద మోపారు. ఇదే నిర్మాణ విధానం సొరంగాల పైకప్పులకు, గుమ్మటం పై కప్పులకు కూడా ఉపయోగించేవారు. ఇటువంటి కట్టడాన్ని 'ఆర్క్యుయేట్' అని అంటారు.

© SCERT not to be republished

- *చిత్రం 24.2ఎ, 24.2బి ని చిత్రం 24.5ఎ, 24.5బిలతో పోల్చిచూడండి.*

2) ఆనాటి నిర్మాణాలలో కట్టుబడి సున్నంను ఎక్కువగా ఉపయోగించేవారు. ఇది చాలా నాణ్యమైనది. దీనిలో గులకరాళ్ళ పలుకులను కలపడంతో ఇది బలవమైన కాంక్రీటుగా మారుతుంది. ఎంత పెద్ద కట్టడమైనా దీనితో సులభంగా, త్వరగా కట్టవచ్చు. సున్నపురాయి మిశ్రమాన్ని, కమానులకు, గోళాకారపు పైకప్పులకు క్రీ.శ.1190 తరవాత భవనాలలో విరివిగా ఉపయోగించారు. చిత్రం 24.6లో ఉన్న నిర్మాణాన్ని పరిశీలించండి.

- పనివాళ్లు ఏంచేస్తున్నారు? ఇక్కడ చూపించిన పనిముట్లను, రాళ్ళు మోయడానికి ఉపయోగించిన విధానాలను గురించి వివరించండి.

చిత్రం–24.6 ఆగ్రా కోటలోని వాటర్–గేట్ నిర్మాణ సమయంలోని చిత్రం : అక్బర్‌నామా (క్రీ.శ.1590–95)

- ఇలాంటి కొత్త సాంకేతిక విధానాలు విశాలమైన పెద్ద గదులూ, ఎత్తైన భవనాలూ కట్టడానికి ఉపయోగించవచ్చని భావిస్తున్నారా?

దేవాలయాలు, మసీదులు, చెరువుల నిర్మాణం :

దేవాలయాలను, మసీదులను చాలా అందంగా నిర్మించేవారు. అవి పవిత్ర పూజా ప్రదేశాలు కాబట్టి వీటిని పోషించేవారి శక్తిని, సంపదను, భక్తిని ప్రదర్శించడానికి కూడా ఇవి ఉపయోగపడేవి. రాజరాజేశ్వర దేవాలయాన్నే ఉదాహరణగా తీసుకుందాం. ఈ దేవాలయాన్ని రాజరాజదేవుడనే రాజు తమ కులదైవమైన రాజరాజేశ్వరున్ని కొలవడానికి కట్టించాడని ఇక్కడి శాసనం తెలుపుతోంది. ఇక్కడ రాజుపేరు, దేవునిపేరు ఒకటిగానే ఉండడం గమనించండి. దేవుని పేరు శుభప్రదమయినది కాబట్టి రాజుకు ఆ పేరు పెట్టారు (తల్లిదండ్రులు). దేవుని ప్రతిరూపంలా కనబడాలని రాజు కోరుకునేవారు. దేవాలయంలో జరిపే పూజా కార్యక్రమాల ద్వారా రాజరాజదేవుడు మరొక దేవుడిని అనగా రాజేశ్వరుడిని గౌరవించేవారు.

అలాగే కాకతీయ రాజధాని ఓరుగల్లును గుర్తుకుతెచ్చుకోండి. ఓరుగల్లులోని స్వయంభూ శివాలయం ఓరుగల్లు కోట మధ్యలో ఉండేలా నిర్మించారు. తాము స్వతంత్ర రాజులమని, తమ అధికారాన్ని, గొప్పతనాన్ని చాటడానికి కాకతీయులు దీనిని కట్టించారు.

పెద్ద పెద్ద దేవాలయాలన్నీ రాజులు కట్టించినవే. గుడిలోని ఇతర చిన్న విగ్రహాలన్నీ దేవుళ్ళు, దేవతలవి. వీటిని రాజపరివారం, సామంతులు నిర్మించారు. ఈ దేవాలయాలన్నీ కూడా ఒక చిన్న ప్రపంచాన్ని తలపిస్తాయి. రాజులు, సామంతులు, ప్రజలు వారి దేవతలను కొలిచి పూజిస్తుంటే ఈ భూమిపై భగవంతుడు ఆశించే ధర్మపరిపాలన తెచ్చినట్లు ఉండేది.

దేవతలకు వైభవంగా పూజలు జరగడానికి రాజులు, ఇతర పరివారం మాన్యాలు, బంగారం, ఆభరణాలను దానంగా ఇచ్చేవారు. క్రీ.శ. 12వ శతాబ్దినాటికి

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచిత పంపిణీ

స్వయంగా అరాచకత్వం నుండి రాజ్యాన్ని రక్షించి క్రమమైన న్యాయపాలనా విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు. కొత్త రాజవంశం అధికారంలోకి రాగానే ఆ రాజులు రాజ్యాధికారం తమ నైతిక హక్కుగా భావించేవారు. కొత్త ఆరాధన స్థలాలను నిర్మించి తాము దేవుడికి చాలా సన్నిహితులమని చెప్పుకునేవారు. ముఖ్యంగా ఆకస్మిక రాజకీయ మార్పులు జరిగే సమయాల్లో ఇలా చెప్పుకొనేవారు. పాలకులు కూడా పండితులకు, సాధువులకు భూరి దానాలిచ్చి వారి రాజధానులు, నగరాలను సాంస్కృతిక కేంద్రాలుగా తీర్చిదిద్దేవారు. దీనితో వారికి వారి పాలనకు పేరు ప్రఖ్యాతులు లభించేవి.

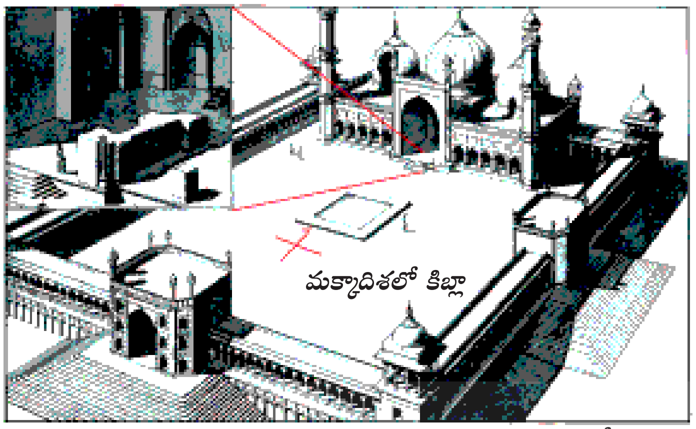

చిత్రం-24.7 నూతన రాజధాని అయిన షాజహానాబాద్‌లో 1650-56లో షాజహాన్ నిర్మించిన జామి మసీదు

దేవాలయాలు పెద్ద వ్యవస్థలుగా ఆవిర్భవించి వందల కొద్ది వృత్తికళాకారులైన నర్తకులు, సంగీత విద్వాంసులు, పూజారులు, నిర్వాహకులు, సేవకులు మొదలయిన వారికి ఉపాధి కల్పించాయి. ఈ దేవాలయాలు గ్రామాల్లో కొన్ని సందర్భాలలో పన్నులు కూడా వసూలు చేసి, వ్యాపారస్థులకు ధనాన్ని అప్పుగా ఇచ్చేవి. అనేక జాతరలు, సంతలు, ఉత్సవాలను జరిపేవి. ఇక్కడ వస్తువుల అమ్మకాలు, కొనుగోళ్ళు జరిగేవి. ఈ దేవాలయాల చుట్టూ అనేక శైవ, వైష్ణవ మఠాలు వెలిశాయి. ఈ విధంగా దేవాలయాలు ఒక గొప్ప రాజకీయ, ఆర్థిక కేంద్రాలుగా ఆవిర్భవించాయి. రాజులు, పాలకులు తమ తమ పేర్లు దేవాలయాలతో పాటు చిరకాలం ఉండటం కోసం పట్టాభిషేకాల వంటి కార్యక్రమాలను దేవాలయాలలో జరుపుకొని వాటికి గొప్ప దానాలుచేసి, కానుకలను సమర్పించి దేవాలయాల నిర్మాణానికి, అభివృద్ధికి తోడ్పడేవారు.

ముస్లీం సుల్తానులు, పాదుషాలు తాము భగవంతుని అవతారాలమని చెప్పుకోలేదు కానీ సుల్తానును భగవంతుని నీడలా పర్షియన్ చరిత్ర వర్ణించింది. ఢిల్లీ మసీదులోని శాసనం భగవంతుడే అల్లాఉద్దీన్‌ను రాజుగా నియమించాడని, గతంలో గొప్ప న్యాయరూపకర్తలుగా పేరొందిన మోసెస్, సాల్మన్‌లకున్న గుణాలన్నీ ఇతనికీ ఉన్నాయని, ఎంతో కష్టాల్లో ఉన్న ప్రపంచాన్ని శాంతియుతంగా తీర్చిదిద్దాయని పేర్కొంటున్నది. దేవుడు

రాజుల ధర్మ పాలనావిధానాలనుబట్టి దేశంలో అన్ని వనరులు సమృద్ధిగా ఉండేవని, తద్వారా స్వర్గంనుంచి సకాల వర్షాలు కురుస్తాయని ప్రజలు నమ్మేవారు. అదే కాలంలో చెరువులు, జలాశయాల ద్వారా విలువైన నీటిని సరఫరా చేయడాన్ని గొప్పగా ప్రశంసించేవారు. దేహ్లీ-ఇ-కుహనా వెలుపల పెద్ద జలాశయాన్ని కట్టించడం ద్వారా ఇల్-టుట్‌మిష్ అనే సుల్తాన్ను ప్రజలందరూ గౌరవించారు. దీనినే 'హౌజ్-ఇ-సుల్తాని' లేదా "రాజుగారి జలాశయం" అని పిలిచేవారు. సామాన్య ప్రజల వాడుక కోసం పాలకులు చిన్నా పెద్దా చెరువులనూ, జలాశయాలను నిర్మించేవారు.

చిత్రం-24.8 అమృత్‌సర్‌లోని హర్మిందర్ సాహిబ్ (స్వర్ణ దేవాలయం) చుట్టూగల పవిత్ర సరస్సు

© SCERT not to be republished

* మీరు గ్రామదేవతల గుడులను గురించి, పెద్ద పెద్ద దేవాలయాలను గురించి, మసీదులను గురించి చదివారు కదా, ఆ గ్రామ దేవతల గుడులూ, దేవాలయాలు, మసీదులు చాలా భిన్నంగా ఉన్నాయని నీకు ఎందుకు అనిపిస్తుంది?

దేవాలయాలు ఎందుకు ధ్వంసం చేయబడ్డాయి?

రాజులు తమ భక్తిని, సంపదను, అధికారాన్ని కనబరుచుకోడానికి దేవాలయాలను కట్టించేవారు. అందుకే ఒకరాజు మరొక రాజ్యంమీద దండెత్తినప్పుడు ఈ దేవాలయాలపైనే గురిపెట్టేవాడు. క్రీ.శ. 9వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో పాండ్య రాజైన శ్రీమార శ్రీవల్లభుడు శ్రీలంకమీద దాడి చేసి సేన-1(క్రీ.శ. 831-851) అనే రాజును ఓడించాడు. బౌద్ధసన్యాసి, చరిత్రకారుడయిన ధమ్మకిత్తి ఈవిధంగా రాశాడు: "అతను విలువైన వాటినన్నింటినీ తొలగించాడు. రత్నభవనంలోని, పూర్తిగా బంగారంతో చేసిన బుద్ధ విగ్రహాన్నీ, బౌద్ధారామాలలో ఉన్న బంగారు ప్రతిమలను దోచుకొని వెళ్ళాడు." ఈవిధంగా సింహళ రాజుకు తగిలిన ఎదురుదెబ్బకి ప్రతీకారంగా, తరవాత సింహళ రాజైన సేన-2 తన సేనానిని పాండ్యరాజధాని అయిన మధురమీదకు దండెత్తమని ఆదేశించాడు. ఈ దండయాత్రను కేవలం బుద్ధుని బంగారు విగ్రహాన్ని తిరిగి తేవడానికే చేశారని బౌద్ధ భిక్షువు రాశాడు.

ఇదేవిధంగా పదకొండో శతాబ్ద ప్రారంభంలో చోళరాజైన రాజేంద్ర-1 తన రాజధానిలో ఒక శివాలయాన్ని నిర్మించి ఓడిపోయిన రాజుల దగ్గరినుంచి తను తీసుకొన్న లేదా బహుమతిగా పొందిన విగ్రహాలతో దానిని నింపాడు. వాటిలో కొన్ని: 1) నిలబడిన సూర్యుడి శిల్పం చాళుక్యుల దగ్గరినుండి, 2) గణేశ, దుర్గాదేవి విగ్రహాలు, నంది విగ్రహం తూర్పుచాళుక్యుల దగ్గరినుండి, 3) భైరవుని ప్రతిరూపం (శివుని రూపాలలో ఒకటి) భైరవి విగ్రహాలను ఒరిస్సాలోని కళింగరాజుల దగ్గరినుండి, 4) కాళీమాత విగ్రహం బెంగాల్‌లోని పాలవంశీయుల దగ్గరినుండి తెచ్చారు.

గజనీ మహమ్మద్ చోళ రాజేంద్ర-1 రాజుకు సమకాలికుడు. భారత ఉపఖండంమీద దండెత్తినప్పుడు ఓడిపోయిన రాజుల దేవాలయాలను కొల్లగొట్టి సంపదను, విగ్రహాలను దోచుకున్నాడు. గజనీ మహమ్మద్ ఆనాడు గొప్ప పేరుపొందిన రాజు కాడు. కాని సోమనాథ్ దేవాలయం వంటి పెద్ద దేవాలయాలను ధ్వంసం చేసి ఇస్లాం నాయకుడిగా ప్రసిద్ధి పొందాడు. దాదాపు మధ్యయుగంలోని రాజులందరూ తమ రాజకీయ శక్తిని, సైన్యాన్ని ఉపయోగించి ఓడిపోయిన రాజుల పవిత్ర స్థలాలమీద దాడిచేసి దోచుకున్నారు.

* రాజేంద్ర-1, గజనీ మహమ్మద్ కాలంనాటి వారి విధానాల గురించి మీరేమి అనుకుంటున్నారు? ఈ ఇద్దరు రాజుల చర్యలలోని తేడాలేమిటి?

విజయనగర రాజుల శైలి :

యావత్ దక్షిణ భారతదేశానికి ప్రధాన రాజధానిగా విజయనగర పట్టణాన్ని విజయనగర రాజులు అభివృద్ధి

చిత్రం-24.9 హంపిలోని విరూపాక్ష దేవాలయం

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచిత పంపిణీ

© SCERT not to be republished

చిత్రం–24.10(ఎ) పద్మమహల్

చిత్రం–24.10(బి) రాణుల స్నానవాటిక

చేశారు. వీరు ప్రాచీన భవన నిర్మాణ సంప్రదాయాలను వీరి నిర్మాణాలలో ప్రతిబింబింపజేశారు. వీరు శ్రీ విరూపాక్ష, రామచంద్ర, కృష్ణ, విఠలాలయాలను తమిళనాడులోని చోళ, పాండ్య, చక్రవర్తుల విధానాలను అనుసరించి అభివృద్ధిచేశారు. గోపురాలు, విమానాలు వీరి శిల్పకళలో భాగాలే. రాయలవారు గోపురాల విషయంలో ప్రత్యేకశ్రద్ధ కనబరిచారు. ఇంతవరకు ఎవరూ కట్టనంత ఎత్తులో వాటిని నిర్మించారు.

మొదటి అంతస్తును గట్టి నల్లసేనపు (గ్రానైట్) రాయితో మిగిలిన అంతస్తులను గట్టి ఇటుకతో, సున్నంతో నిర్మించారు. తమ దర్పానికి తగినట్లుగా రాజ గోపురాలను చాలా ఎత్తుగాను, మధ్యలోనున్న గర్భాలయాలపైన ఉన్న గోపురాలను చిన్నవిగాను నిర్మించారు. చాలా దూరంనుండి ఈ ఎత్తైన గోపురాన్ని చూడగానే ఇక్కడ గుడి ఉందని దీనివల్ల తెలుస్తుంది. ఇవి సామ్రాజ్యాధికారానికి ప్రతీకలుగా ఉండడమే కాకుండా ఈ నిర్మాణానికి తోడ్పడిన వనరులకు, సాంకేతిక నైపుణ్యాలకు నిదర్శనాలుగా కూడా ఉన్నాయి. విశేషమైన ఇతర నిర్మాణాలలో ముఖ్యమైన మండపాలను, వసారాలను చాలా పొడవుగా స్తంభాలతో కూడి ఉండేటట్లు గర్భగుడి చుట్టూ నిర్మితమయ్యాయి. విరూపాక్ష దేవాలయాన్ని జాగ్రత్తగా పరిశీలిద్దాం.

విరూపాక్ష దేవాలయం అనేక శతాబ్దాలక్రితం నిర్మించినది. అయితే మొదటి విగ్రహ స్థాపన క్రీ.శ. 9–10 శతాబ్దాల మధ్య జరిగిందని శాసనాలు తెలుపుతున్నాయి. విజయనగర రాజ్యస్థాపన తరవాత ఈ దేవాలయాన్ని బాగా పెద్దదిగా చేశారు. మూలవిరాట్టుకు ఎదురుగా ఉన్న విశాలమైన గదిని కృష్ణదేవరాయలు సింహాసనాన్ని అధిష్ఠించిన సందర్భంగా కట్టించారు. ఈ గది అందంగా అలంకారాలు చెక్కి ఉన్న స్తంభాలతో కూడి ఉంది. తూర్పుగోపుర నిర్మాణం వారి కళాపోషణను తెలియజేస్తుంది. ఈ చుట్టుపక్కల అదనపు కట్టడాలతో, గర్భాలయం, మధ్యలో కొద్ది స్థలంలోనే ఆక్రమించిందని చెప్పవచ్చు.

ఈ దేవాలయాలలోని విశాలమైన గదులను రకరకాలైన కార్యక్రమాలకు ఉపయోగించేవారు. కొన్నిచోట్ల ఉత్సవ విగ్రహాలను ఉంచి సంగీత, నృత్య, నాటికల వంటి కార్యక్రమాలను జరిపేవారు. కొన్నిచోట్ల ఇతర మండపాలను దేవతల కళ్యాణోత్సవాలను ఉపయోగించేవారు. ఇంకా కొన్ని మండపాలలో మూలవిరాట్ ప్రతిరూపాలను ప్రతిష్ఠించేవారు.

విజయనగర రాజులు తమ దేవాలయాలను ఇతర దేవాలయాల పద్ధతిలోనే నిర్మించి లౌకిక కార్యక్రమాలకోసం రాజమందిరాలను నిర్మించారు. వీటి నిర్మాణంలో సుల్తానుల సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని, వారి పద్ధతులను పాటించారు. ప్రసిద్ధి చెందిన పద్మమహల్ (బ్రిటిష్ వాళ్ళు, సందర్శకులు దాన్ని ఇలా పిలిచేవారు), రాణుల స్నానఘట్టం, గజశాల దీనికి ఉదాహరణగా చెప్పుకోవచ్చు. భవంతుల నిర్మాణంలో కమాన్లు, గుండ్రని పైకప్పులను మనం చూడవచ్చు. ఇవన్నీ

©SCERT not to be republished

సున్నంతో తాపడం చేసిన పుష్పాలు, పక్షుల ఆకారాలతో అలంకరించి ఉన్నాయి. ఈ రాజప్రాసాదాలలో రాజులు నివసించడం ద్వారా అవి వారి సంపదకు చిహ్నంగా ఉంటూ వారి సంపదకు, సుఖమయమైన నగరజీవనానికి నిదర్శనాలనే భావనను కలిగించేవి. అయితే ఇవన్నీ కూడా సుల్తానుల భవంతులలాగే ఉన్నాయని భావించకూడదు. ఇందులో దక్షిణ భారతదేశ శిల్ప సంప్రదాయాలు, సుల్తానుల కాలంనాటి కమానులు, గోళాకారపు పైకప్పులు మిళితమై ఉన్నాయి. ఈ విధమైన సమ్మేళనానికి రాజు తన సభను నిర్వహించే పద్మమహల్‌ను ఉదాహరణగా చెప్పవచ్చు.

చిత్రం-24.10(సి) గజశాల

- విశాల సామ్రాజ్యం కలిగిన చక్రవర్తులు వివిధ శైలులలో నిర్మించిన భవంతులను ఎందుకు ఉపయోగించేవారని అనుకుంటున్నారు?

విజయనగర రాజుల గొప్ప కట్టడాలలో చెప్పుకోదగినది మహానవమి దిబ్బ. 11 వేల చదరపు అడుగుల విస్తీర్ణంలో 55 అడుగుల ఎత్తులో నిర్మించిన వేదిక. ఇది 5 అంతస్తుల భవంతి కంటే పొడువైనది. 200 సంవత్సరాలలో కనీసం మూడుసార్లైనా దీని ఎత్తును పెంచి ఉంటారు. ఈ వేదిక అంచుల్లో రకరకాలైన శిల్పాలు చెక్కి ఉన్నాయి. ఈ వేదికమీద ఎటువంటి భవంతీ నిర్మించలేదు. ఈ వేదిక మీద చెక్క స్తంభాలతో నిర్మించిన పందిరి ఉంది. ఈ వేదికపైనే విజయనగర రాజులు నవరాత్రి పూజ, దసరా దర్బారును నిర్వహించేవారు. ఈ సందర్భంలోనే సామంతరాజులు, నాయకులు, ఇతర అధికారులు చక్రవర్తికి కానుకలను చెల్లించేవారు. ఐరోపా నుండి విదేశీ రాయబారులు, ఇతర సుల్తానులు ఈ ఉత్సవాలకు హాజరయ్యేవారు.

ఉద్యానవనాలు, సమాధులు, కోటలు:

మొగలుల కాలంలో శిల్పకళ చాలా ప్రసిద్ధి చెందింది. మొగలు చక్రవర్తులు సాహిత్య, సంగీత, నృత్య, శిల్పకళలలో స్వయంగా శ్రద్ధవహించారు. బాబరు తన స్వీయచరిత్రలో తోటలమీద తనకున్న మక్కువను వివరించాడు. ఉద్యానవనాలను దీర్ఘచతురస్రాకారంలో కృత్రిమ కాలువల ద్వారా నాలుగు భాగాలుగా విభజించి ఉండి చుట్టూ వాటికి ప్రాకారపు గోడలు ఉండాలని బాబరు వర్ణించాడు.

కాబట్టి నాలుగు సమానభాగాలుగా ఏర్పడి ఉంటాయి. ఈ ఉద్యానవనాలనే చార్‌బాగ్ అంటారు. ఈ ఉద్యానవన నిర్మాణాలు అక్బరుతో మొదలైనప్పటికీ షాజహాన్, జహంగీర్ వంటి చక్రవర్తులు కాశ్మీర్, ఢిల్లీ, ఆగ్రాలలో అందమైన ఉద్యానవనాలను నిర్మించారు (చిత్రం-24.11ని చూడండి).

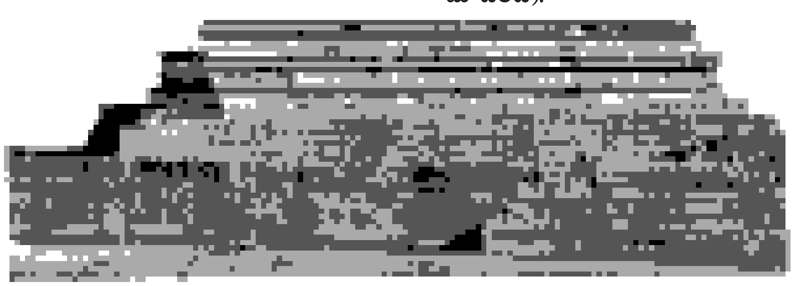

చిత్రం-24.10(డి) మహానవమి దిబ్బ

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచిత పంపిణీ

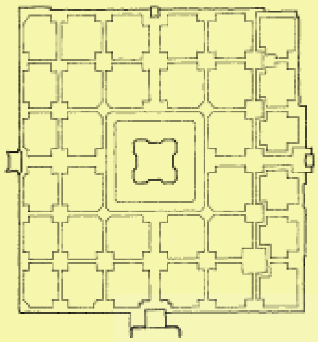

చిత్రం-24.11 మొగల్ చార్‌బాగ్

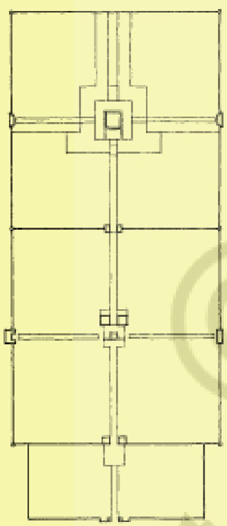

చిత్రం-24.11(ఎ) హుమాయున్ సమాధి, ఢిల్లీ.

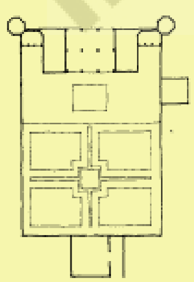

చిత్రం- 24.11(బి)
కాశ్మీరులో నిర్మించిన చార్‌బాగ్ వసారా

చిత్రం-24.12 బాబర్ కాబూల్‌లోని చార్‌బాగ్‌లో పనిచేస్తున్న పనివాళ్లను పర్యవేక్షిస్తున్నాడు. దారులమధ్య ఖండించుకున్న కాలువలను చూపుతున్న దృశ్యం

చిత్రం-24.13 హుమాయూన్ సమాధి. ఆనాటి నీటి కాలువలను గమనించండి.

అక్బరు కాలంలో అనేక కొత్త కట్టడాలను నిర్మించారు. అక్బర్ నిర్మించిన సమాధులు మధ్యఆసియా వాడయిన తైమూరు కట్టడాలను పోలి ఉన్నాయి. మొగలుల నిర్మాణాలలో మధ్య గోపురాలమీద నిర్మించిన గోళాకారపు పైకప్పులను, ఎత్తైన, పొడవైన ముఖద్వారాలను ముఖ్యలక్షణాలుగా చెప్పుకోవచ్చు. హుమయూన్ సమాధిమీద ఇలాంటివి చూడవచ్చు. ఇది విశాల చార్‌బాగ్ ఉద్యానవనం మధ్యలో సంప్రదాయబద్ధంగా నిర్మితమయింది. దీనినే 'అష్ట బిహిష్ట్' (8 స్వర్గాలు) అని పిలుస్తారు: మధ్య పెద్దగది ఉండి చుట్టూ 8 గదులు ఉంటాయి. ఈ కట్టడాన్ని ఎర్రరాతితో కట్టి అంచులకు పాలరాతిని తాపడం చేశారు.

షాజహాను కాలంలో అనేక శిల్ప, వాస్తురీతులతో మిళితం చేసిన కొత్త భవనాలను నిర్మించారు (దివాన్-ఇ-ఖాస్ లేదా ఆమ్). ఈ రాజప్రాసాదాన్నే చిహిల్ సుతున్ లేదా నలభై స్తంభాల విశాలమైన గది అని కూడా పిలుస్తారు. ఇతని పాలనలోనే ఢిల్లీ ఆగ్రాలలో పెద్ద పెద్ద నిర్మాణాలు చేయబడినాయి. ప్రభుత్వాధికారులు, సందర్శకుల కోసం నిర్మించిన రాజప్రాసాదం ప్రణాళికా బద్ధంగా నిర్మాంచాడు. షాజహాన్ సందర్శకులకోసం నిర్మించిన విశాలమైన గది మసీదును పోలి ఉంటుంది. రాజ సింహాసనం కింద ఉన్న స్తంభాన్ని పవిత్రమైన 'కిబ్లా'గా భావిస్తారు. ముస్లిములు ప్రార్థన సమయంలో మక్కా వైపు చూస్తారు కాబట్టి రాజసభ జరిగేటప్పుడు అందరూ అదేదిశలో తిరిగి ఉంటారు. రాజు భూమి మీద భగవంతుని ప్రతినిధి అని తెలపడానికే ఇలా కట్టి ఉంటారని తలచవచ్చు.

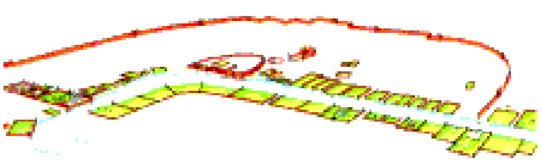

చిత్రం-24.15 ఆగ్రాలోని నదీముఖ ఉద్యానవనంలో పునర్నిర్మాణంలో ఉన్న భాగపు చిత్రపటం. ప్రముఖుల, ఉద్యానవన భవనాలు యమునానదీ తీరానికి రెండువైపులా నిర్మితమయి ఉన్నాయి. దీనికి ఎడమవైపున తాజ్‌హమహల్ ఉంది.

చిత్రం-24.14 ఆగ్రాలోని తాజ్‌మహల్

ఇదే వారి వాస్తుశిల్పకళలోని విశేషమైన లక్షణంగా చెప్పవచ్చు.

ఢిల్లీలోని ఎర్రకోటలో షాజహాన్ నూతనంగా నిర్మించిన న్యాయస్థానం రాజ న్యాయానికీ, సామ్రాజ్య ఆస్థానానికీ మధ్యగల సంబంధాలను నొక్కి వక్కాణిస్తుంది. వసారాలో రాజసింహాసనం వెనక వైపు దైవసంబంధిత పీట్రాడురా చిత్రాలు, గ్రీకు దేవుడైన ఆర్ఫియస్ గిటారు వాయిద్యాన్ని వాయిస్తున్నట్టుగా ఉంది. క్రూరమైన జంతువులు కూడా విభేదాలు మాని శాంతియుతంగా కలిసి ఉండేలా ఆర్ఫియస్ సంగీతం చేసిందని నమ్మకం. షాజహాన్ కొలువుకూటం, రాజు చేసే న్యాయం పేదలనూ, ధనికులనూ సమానంగా పరిగణిస్తుందనీ వాళ్ళు శాతియుతంగా జీవించాలనీ తెలిపేలాగ నిర్మాణమయి ఉంది.

షాజహాన్ పరిపాలన కాలంలో రాజధాని నగరమైన ఆగ్రాలో ప్రముఖులు వారి గృహాలను యమున నది ఒడ్డుపైన నిర్మించుకున్నారు. ఈ గృహాలు చార్‌బాగ్ మధ్యలో ఉండేవిధంగా నిర్మాణమయ్యాయి. చరిత్రకారులు ఈ చార్‌బాగ్‌ను నదీముఖ ఉద్యానవనంగా వర్ణించారు. ఇందులోని నివాస స్థలాలు చార్‌బాగ్ మధ్యలో కాకుండా నదీ తీరానికి దగ్గర ఉద్యానవనానికి చివర నిర్మించబడ్డాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచిత పంపిణీ

© SCERT not to be republished

ప్రపంచ ఖ్యాతి చెందిన తాజ్‌మహల్‌ను షాజహాన్ యమునానదికి ఎదురుగా ఉన్న ఉద్యానవనంలో నిర్మించాడు. ఇక్కడ నది అంచున ఎత్తైన వేదికపై పాలరాతితో నిర్మించిన సమాధి ఉంది. ఇదే నేటి ప్రపంచ ప్రసిద్ధిగాంచిన తాజ్‌మహల్. చార్‌బాగ్ నమూనా ఉద్యానవనం దీనికి దక్షిణాన ఉంది. ఉన్నత వంశీయులు నదికి వెళ్ళే దారిమీద నియంత్రణ సాధించడానికి ఇలాంటి నిర్మాణ విధానాన్ని ఎన్నుకొని ఉంటారు. ఢిల్లీలో కొత్తగా కట్టిన షాజహానాబాద్ నగరంలో కూడా నిర్మించిన రాజభవనం నదికి అభిముఖంగా ఉంది. షాజహాన్ పెద్ద కుమారుడైన దారా షుకో వంటి ఉన్నతులకు మాత్రమే నది అందుబాటులో ఉండేది. మిగిలిన వారందరూ తమ ఇళ్ళను యమునా నదికి దూరంగా ఉన్న నగరంలో కట్టుకున్నారు.

- మీరు వెదురు కర్రలను తాళ్ళతో కట్టి ఉన్న పరంజా మీద భూమి నుండి 50 మీటర్ల ఎత్తులో నిలబడి పని చేస్తున్నారు. కుతుబ్‌మినార్‌లోని మొదటి అంతస్తులో ఒక శాసనాన్ని ఉంచాలి. దీన్ని ఎలా పెడతారో వివరించండి.

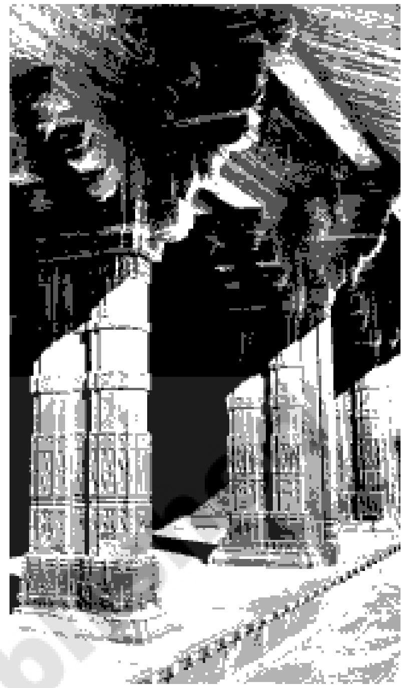

చిత్రం-24.16 జోదాబాయి రాజమందిరం ఫతేపూర్ సిక్రి పైకప్పును అలంకరించిన స్తంభాలతో ఉంది. ఇది గుజరాత్ నిర్మాణ సంస్కృతిని తెలియజేస్తుంది.

కీలకపదాలు :

1) శాసనాలు, 2) స్మారక కట్టడాలు, 3) రాజవంశం, 4) నిర్మాణ శిల్పకళ, 5) పట్టాభిషేక మహోత్సవం

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరుచుకోండి

1) నిర్మాణక్రమంలో ట్రాబీట్ సూత్రానికీ, ఆర్కుయెట్ సూత్రానికీ గల భేదమేమిటి?
2) శిఖరం అంటే ఏమిటి?
3) మొగలుల ఉద్యానవనంలోని చార్‌బాగ్ ముఖ్య లక్షణాలు ఏవి?
4) రాజు ప్రాముఖ్యాన్ని దేవాలయం ఎలా తెలుపుతుంది?
5) ఢిల్లీలోని షాజహాన్ దివాన్-ఇ-ఖాస్‌లో ఒక శాసనం ఇలా చెప్పింది: "భూమి మీద స్వర్గం అంటూ ఉంటే అది ఇక్కడే ఉంది, ఇక్కడే ఉంది, ఇక్కడే ఉంది". ఇలాంటి భావనను ఎలా కల్పించారు?
6) పేద, గొప్ప, శక్తిమంతులు, బలహీనులు అందరూ చక్రవర్తి దగ్గర సమానమైన న్యాయాన్ని పొందుతారని మొగల్ న్యాయస్థానాలు ఎలా సూచించాయి?
7) ధనికులు, గొప్పవాళ్ళు నేడు పెద్ద పెద్ద భవనాలు కట్టుకుంటున్నారు. పాతకాలంలో రాజుల వాళ్ళ ఆస్థానసభ్యుల నిర్మాణాలకూ తేడా ఏమిటి?
8) మీ గ్రామంలోగానీ పట్టణంలోగానీ ఎవరిదైనా విగ్రహంగానీ లేదా వారి జ్ఞాపకార్థం కట్టిన భవంతిగానీ ఉందా? దాన్ని ఎందుకు పెట్టారు? దానివల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి?
9) మీ ప్రాంతంలోని ఏదైనా ఒక పార్కునుగానీ, ఉద్యానవనాన్నిగానీ సందర్శించి మొగలుల కాలంనాటి ఉద్యానవనాలకూ వీటికీ గల పోలికలను, తేడాలను గుర్తించండి.

విద్యా ప్రమాణాలు (Academic Standards)

పుస్తకంలో ఇచ్చిన విషయాన్ని విద్యార్థులు అవగాహన చేసుకోడానికి తగినంత సమయం వెచ్చించాలి. మధ్యమధ్యలో ప్రశ్నలు వేయడం ఇందుకు దోహదపడతాయి. హేతువు, కారణకార్యాలు, సమర్థన, మానసిక పటం/భావనల పటం, పరిశీలన, విశ్లేషణ, ఆలోచన, ఊహ, సమాలోచన, వ్యాఖ్యానం వంటి వాటికి సంబందించి ఈ ప్రశ్నలు ఉండాలి. ప్రతి అధ్యాయంలోను అంశాలవారిగా కీలక బావనలను చర్చించారు. కీలక పదాలను కూడా ఇచ్చారు.

1) విషయావగాహన (Conceptual Understanding):

ప్రశ్నించడం, చర్చించడం, సమాలోచన, కేస్ స్టడీల ద్వారా ఉదాహరణలు, వ్యాఖ్యానించడం, పరిశీలించడం, వంటి వాటి ద్వారా కీలక భావనలను నేర్చుకోవడాన్ని ప్రోత్సహించవచ్చు.

2) పాఠ్యాంశాన్ని (ఇచ్చిన) చదివి, అర్థం చేసుకుని, వ్యాఖ్యానించడం (Reading the text(given), Understanding and Interpretation):

రైతులు, కర్మాగారాలలోని కార్మికులకు సంబంధించి కొన్ని కేస్‌స్టడీలు, పాఠ్యపుస్తకంలో ఉపయోగించిన కొన్ని చిత్రాలు వంటివి నేరుగా భావనను తెలియజేయవు. ముఖ్య భావనలను విద్యార్థులు అర్థం చేసుకోటానికి, చిత్రాలను వ్యాఖ్యానించటానికి తగినంత సమయం కేటాయించాలి.

3) సమాచార నైపుణ్యాలు (Information Skills):

సామాజిక శాస్త్రంలోని వివిధ అంశాల అధ్యయనానికి కేవలం పాఠ్యపుస్తకాలు సరిపోవు. ఉదాహరణకు పట్టణ ప్రాంతంలో ఉంటున్న విద్యార్థులు తమ ప్రజా ప్రతినిధుల గురించి, గ్రామీణ ప్రాంతంలో ఉంటున్న విద్యార్థులు తమ ప్రాంతంలో సాగునీటి సౌకర్యాలు, చెరువుల గురించి సమాచారం సేకరించవచ్చు. విద్యార్థులు సేకరించిన సమాచారం పాఠ్యపుస్తకంలో ఉన్న దానితో పూర్తిగా సరిపోలక పోవచ్చు, దీనిని వివరించాలి. ప్రాజెక్టుల ద్వారా విద్యార్థులు సేకరించిన సమాచారాన్ని తెలియజేయడం కూడా ఒక ముఖ్యమైన నైపుణ్యం. ఉదాహరణకు ఒక చెరువు గురించి సమాచారం సేకరించి ఉంటే దాని లిఖిత నివేదికతోపాటు ఒక చిత్రమో, పటమో జతపరచాలనుకోవచ్చు లేదా సమాచారాన్ని పోస్టర్లు, బొమ్మల రూపంలో ప్రదర్శించవచ్చు. సమాచార సేకరణ, రికార్డులు/పట్టికలలో క్రోడీకరించటం, విశ్లేషణ, నిర్ధారణ వంటివి సమాచార నైపుణ్యాల కిందికి వస్తాయి. ప్రాజెక్టు పనులు నిర్వహించగలగాలి.

4) సమకాలీన అంశాలపై (సామాజిక , సాంఘిక) ప్రతిస్పందన - ప్రశ్నించడం (Reflection on contemporary issues and questioning):

విద్యార్థులు తమ తమ జీవన విధానాలను వివిధ కాలాలలోని, వివిధ ప్రాంతాలలోని ప్రజల జీవన విధానాలతో సరిపోల్చి, భేదాలకు గల పలు కారణాలను సూచించుటను, నిర్ధారించుటను మరియు వానిపై వ్యాఖ్యానించునట్లుగా ప్రోత్సహించాలి.

5) పట నైపుణ్యాలు (Mapping Skills):

పాఠ్య పుస్తకంలో అనేక రకాల పటాలు, చిత్రాలు ఉన్నాయి. ఒక ప్రదేశానికి సంబంధించి నైరూప్య ప్రతిబింబమైన పటాల అధ్యయన నైపుణ్యాలను పెంపొందించుకోవడం ముఖ్యం. ఈ నైపుణ్యాన్ని పెంపొందించుకోవడంలో అనేక దశలు ఉన్నాయి. తరగతి గది పటం తయారు చేయడం, పటంలో దూరం, ఎత్తులను చూపించే విధానాన్ని అర్థం చేసుకోవడం. ఈ పాఠ్యపుస్తకంలో బొమ్మలు, పోస్టర్లు ఫోటోలను ఉపయోగించాం. పుస్తకాన్ని అందంగా తీర్చిదిద్దడం కోసం కాకుండా వీటికి, పాఠ్యాంశానికీ సంబంధం ఉంది. కొన్ని సార్లు వీటికి సంభందించి కొన్ని కృత్యాలు కూడా ఉన్నాయి. ఉదా; బొమ్మకి శీర్షిక రాయటం, భవన నిర్మాణ చిత్రాలను చదవటం మొదలైనవి.

6) ప్రశంస, సున్నితత్వం (Appreciation and sensitivity):

భాష సంస్కృతి, కులం, మతం, లింగబేధం వంటి విషయాల్లో మన దేశంలో ఎంతో వైవిధ్యత ఉంది. సాంఘిక శాస్త్రం ఈ భిన్నత్వాన్ని పరగణనలోకి తీసుకోవాలని, ఈ తేడాల పట్ల సున్నితంగా ఉండాలని విద్యార్థులను ప్రోత్సహిస్తుంది.

© SCERT not to be republished